

Sygn. akt I UK 11/17

POSTANOWIENIE

Dnia 16 listopada 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec

w sprawie z odwołania S.S. i K.S.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w B.
o ustalenie odpowiedzialności za zobowiązania fundacji z tytułu nieopłaconych
składek na ubezpieczenia społeczne,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 16 listopada 2017 r.,
skargi kasacyjnej S. S. od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 27 września 2016 r., sygn. akt III AUa (...),

odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 27 września 2016 r. Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację S.S. od wyroku z dnia 11 grudnia 2015 r., którym Sąd Okręgowy w B. oddalił jego odwołanie od decyzji Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. z dnia 29 września 2014 r., stwierdzającej, że odwołujący się, jako członek zarządu Fundacji „S.” z siedzibą w B., odpowiada całym swoim majątkiem za zobowiązania Fundacji powstałe z tytułu nieopłaconych składek na ubezpieczenia społeczne za okres od marca do czerwca 2011 r. w kwocie wskazanej w decyzji.

W skardze kasacyjnej odwołujący się zarzucił: I. naruszenie przepisów postępowania, tj.: art. 385 w związku z art. 233 § 1, art. 278 § 1 i art. 286 oraz w związku z art. 382 i art. 384 k.p.c. przez błędne uznanie apelacji za bezzasadną, w sytuacji dowolnej oceny materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie z

przekroczeniem granic swobodnej oceny, jak też z przekroczeniem zasad oceny i wiarygodności poszczególnych dowodów, braku rozpoznania istoty zarzutów apelacyjnych, w tym dokonanie niedopuszczalnych ustaleń faktycznych na podstawie niepełnej i niejasnej opinii biegłej sądowej z zakresu rachunkowości i finansów wyłącznie na niekorzyść apelującego; II. naruszenie prawa materialnego, a mianowicie: 1) art. 116a w związku z art. 116 § 1 i 2 Ordynacji podatkowej w związku z art. 31, art. 32 i art. 24 ust. 2 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (dalej jako ustawa systemowa) w związku z art. 5 Prawa upadłościowego i naprawczego przez ich błędne zastosowanie i wykładnię polegającą na niezasadnym uznaniu, że nie stanowi przesłanki egzoneracyjnej niezgłoszenia w czasie odpowiednim wniosku o ogłoszenie upadłości lub wniosku o wszczęcie postępowania zapobiegającego ogłoszeniu upadłości (postępowanie układowe) oraz niewskazania mienia, z którego egzekucja umożliwi zaspokojenie zaległości w znacznej części - fakt przeprowadzenia likwidacji fundacji i wykreślenia jej z Krajowego Rejestru Handlowego na skutek czynności członka zarządu fundacji, co wyklucza brak winy ze strony członka zarządu fundacji wykluczający obciążenie go za zaległe składki na ubezpieczenie społeczne; 2) art. 116a w związku z art. 116 § 1 Ordynacji podatkowej w związku z art. 24 ust. 2 ustawy systemowej przez przyjęcie, że prowadzenie przez organ rentowy egzekucji w jeden tylko sposób, tj. z jednego tylko rachunku bankowego, stanowi o spełnieniu przesłanki według tych przepisów o bezskuteczności egzekucji i tym samym możliwe stało się pociągnięcie członka zarządu fundacji do odpowiedzialności za zaległości z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne; 3) niezastosowanie art. 2, art. 8 ust. 2 i art. 32 Konstytucji RP przez dokonanie arbitralnej interpretacji przepisów art. 116a i art. 116 Ordynacji podatkowej w związku z art. 31 i art. 32 ustawy systemowej przez rozszerzenie zakresu kręgu podmiotów odpowiedzialnych za zobowiązania podatkowe osoby prawnej także na podmioty nienastawione na zysk.

Wskazując na powyższe zarzuty skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania temu Sądowi.

Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania uzasadniono: 1) jej

oczywistą zasadnością, gdyż zaskarżone orzeczenie narusza prawo w zakresie opisanym w zarzutach skargi kasacyjnej; 2) istnieniem istotnych zagadnień prawnych wymagających dokonania wykładni przepisów prawa, a mianowicie: a) czy członkowie zarządu fundacji za czas pełnienia tej funkcji ponoszą odpowiedzialność za zobowiązania tego podmiotu, w tym za zobowiązania publicznoprawne z tytułu zaległych składek na ubezpieczenia społeczne i czy w pełnym zakresie tych składek (w ocenie skarżącego, skoro ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach przewiduje procedurę likwidacyjną w razie wyczerpania środków lub majątku fundacji i organ zarządzający taką procedurę zastosował, to jest ona co do celu tożsama ze złożeniem we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości, co wyłącza winę członków zarządu w rozumieniu art. 116 § 1 Ordynacji podatkowej); b) w zakresie dokonania wykładni art. 116 § 1 w związku z art. 116a Ordynacji podatkowej na potrzeby orzecznictwa sądów powszechnych (zdaniem skarżącego, ograniczenie się przez organ rentowy tylko do egzekucji z jednego rachunku bankowego nie może wyczerpywać przesłanki odpowiedzialności, tj. bezskuteczności egzekucji); c) co do kwestii wykładni art. 384 k.p.c. (w ocenie skarżącego, przyjmując, że niewypłacalność fundacji nastąpiła wcześniej niż wynikało to z ustaleń Sądu pierwszej instancji, Sąd odwoławczy zmienił podstawę prawną zaskarżonego wyroku i ustalenia faktyczne w sposób niekorzystny dla apelującego, mający wpływ na treść wyroku oddalającego apelację, co stanowiło pogorszenie sytuacji skarżącego).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Przepis art. 398⁴ § 2 k.p.c. wymaga, aby wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania stanowił odrębny element pisma niezależny od przytoczenia podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienia (art. 398⁴ § 1 pkt 2 k.p.c.). Uzasadnienie wniosku natomiast powinno nawiązywać do przesłanek przyjęcia skargi do rozpoznania określonych w art. 398⁹ § 1 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli: 1) w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, 2) istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w

orzecznictwie sądów, 3) zachodzi nieważność postępowania lub 4) skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. Spełnienie wymagania z art. 398⁴ § 2 k.p.c. powinno zatem przybrać formę wyodrębnionego wyводу prawnego, w którym skarżący wskaże, jakie występujące w sprawie okoliczności pozwalają na uwzględnienie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania i jednocześnie uzasadni, dlaczego odpowiadają one ustawowemu katalogowi przesłanek.

Z art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c. wynika konieczność nie tylko powołania się na okoliczność, że skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona, ale również wykazania, że przesłanka ta rzeczywiście zachodzi. Oznacza to, że skarżący musi wskazać, w czym - w jego ocenie - wyraża się „oczywistość” zasadności skargi oraz podać argumenty wykazujące, że rzeczywiście skarga jest uzasadniona w sposób oczywisty. Sam zarzut naruszenia (nawet oczywistego) określonego przepisu (przepisów) nie prowadzi bowiem wprost do oceny, że skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona, czyli że jej zarzuty są zasadne „na pierwszy rzut oka” (*prima facie*) i w sposób oczywisty prowadzą do uznania zaskarżonego wyroku za błędny i jego wzruszenia (por. między innymi postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2006 r., II CZ 28/06, niepublikowane i orzeczenia tam powołane). Jest tak dlatego, że o ile dla uwzględnienia skargi kasacyjnej wystarczy, iż jej podstawa jest usprawiedliwiona, to dla jej przyjęcia do rozpoznania koniecznej jest wykazanie kwalifikowanej podstawy naruszenia prawa materialnego lub procesowego widocznej przy wykorzystaniu podstawowej wiedzy prawniczej, bez wdawania się w pogłębioną analizę prawną. Z tego względu przyjmuje się, że nie spełnia tego wymagania odwołanie się do podstaw kasacyjnych i opatrzenie zawartego tam zarzutu dodatkowo mianem rażącego, ewidentnego, kwalifikowanego lub oczywistego, jeżeli nie zostanie wykazane, w czym przejawia się oczywistość wydania wadliwego orzeczenia. Należy przy tym zwrócić uwagę, że art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c. nie odwołuje się do oczywistego naruszenia prawa, ale do oczywistej zasadności skargi, co oznacza, że oczywista zasadność skargi może wynikać z oczywistego i kwalifikowanego naruszenia przepisu prawa, pod warunkiem jednak, że skarżący wykaże, iż uchybienie to zadecydowało o wyniku sprawy (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2012 r., II PK 278/11, LEX nr 1214574). Z kolei zagadnieniem prawnym jest zagadnienie, które

wiąże się z określonym przepisem prawa materialnego lub procesowego lub uregulowaniem prawnym, których wyjaśnienie ma nie tylko znaczenie dla rozstrzygnięcia przedmiotowej sprawy, ale także dla rozstrzygnięcia innych podobnych spraw. Wskazanie zagadnienia prawnego uzasadniające wnioski o rozpoznanie skargi kasacyjnej powinno zatem nastąpić przez określenie przepisów prawa, w związku z którymi zostało sformułowane i wskazanie argumentów, które prowadzą do rozbieżnych ocen. Dopiero bowiem wówczas Sąd Najwyższy ma podstawę do oceny, czy przedstawione zagadnienie jest rzeczywiście zagadnieniem „prawnym” oraz czy jest to zagadnienie „istotne” (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2001 r., II CZ 35/01, OSNC 2002 nr 1, poz. 11; z dnia 13 sierpnia 2002 r., I PKN 649/01, OSNP 2004 nr 9, poz. 158; z dnia 14 lutego 2003 r., I PK 306/02, Wokanda 2004 nr 7-8, s. 51). Twierdzenie o występowaniu istotnego zagadnienia prawnego jest uzasadnione tylko wtedy, kiedy po pierwsze - przedstawiony problem prawny nie został jeszcze rozstrzygnięty przez Sąd Najwyższy lub kiedy istnieją rozbieżne poglądy w tym zakresie, wynikające z odmiennej wykładni przepisów konstruujących to zagadnienie (por. postanowienie z dnia 12 marca 2010 r., II UK 400/09, LEX nr 577468) oraz po drugie - jego wyjaśnienie ma znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy (por. postanowienie z dnia 27 stycznia 2009 r., II PK 248/09, LEX nr 736732). Wreszcie odwołanie się do przesłanki potrzeby wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów wymaga wykazania, że określony przepis prawa, mimo że budzi poważne wątpliwości (ze wskazaniem, na czym te poważne wątpliwości polegają), nie doczekał się wykładni, bądź że jego niejednolita wykładnia wywołuje rozbieżności w orzecznictwie sądów, które należy przytoczyć (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2002 r., III CKN 570/01, OSNC 2002 nr 12, poz. 151 i z dnia 15 października 2002 r., II CZ 102/02, niepublikowane). Nie istnieje potrzeba wykładni przepisów prawa, jeżeli Sąd Najwyższy wyraził swój pogląd we wcześniejszym orzecznictwie, a nie zachodzą okoliczności uzasadniające zmianę tego poglądu. Ponadto rozstrzygnięcie wątpliwości interpretacyjnych nie może się sprowadzać do odpowiedzi na zarzuty skarżącego skierowane pod adresem zaskarżonego orzeczenia ani też do odpowiedzi na wątpliwości skarżącego, które można wyjaśnić

za pomocą obowiązujących reguł wykładni bądź w drodze prostego zastosowania przepisów (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego dnia 16 stycznia 2003 r., I PK 230/02, OSNP-wkładka 2003 nr 13, poz. 5).

Skarżący nie wykazał występowania tak rozumianych przesłanek przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Po pierwsze, odwołując się do przesłanki oczywistej zasadności skargi kasacyjnej skarżący nie tylko nie przeprowadza jakiegokolwiek wywodu jurydycznego dla wykazania, że naruszenie przez Sąd drugiej instancji „prawa w zakresie opisanym w zarzutach skargi kasacyjnej” było tego rodzaju, iż doprowadziło wprost do wydania wadliwego wyroku, ale nawet nie wskazuje tych przepisów. Rzeczą Sądu Najwyższego na etapie przedsądu nie jest poszukiwanie okoliczności uzasadniających przyjęcie skargi do rozpoznania w podstawach kasacyjnych lub ich uzasadnieniu i formułowanie za skarżącego prawidłowego wniosku w tym zakresie.

Po drugie, sformułowane przez skarżącego zagadnienia prawne zostały rozstrzygnięte w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W pierwszym rzędzie wyjaśniono w nim, że dla stosowania zasad uwolnienia się przez członka zarządu osoby prawnej innej niż spółka kapitałowa (stowarzyszenia, fundacji) od odpowiedzialności za zaległości składkowe w rozumieniu art. 116 § 1 pkt 1 lit. b w związku z art. 116a Ordynacji podatkowej, znaczenie ma prowadzenie przez ten podmiot działalności gospodarczej. W sytuacji, gdy działalność takiego podmiotu jest działalnością gospodarczą w rozumieniu art. 5 ust. 2 Prawa upadłościowego, do członka jej zarządu znajduje zastosowanie art. 116 Ordynacji podatkowej przez odesłania z art. 116a tej Ordynacji i art. 31 ustawy systemowej. W przeciwnym wypadku możliwość uwolnienia się od odpowiedzialności stwarza likwidacja stowarzyszenia (fundacji) przeprowadzona w odpowiednim czasie, pozwalającym na choćby częściowe uregulowanie długu składkowego. Nie ma natomiast uzasadnienia wniosków o sankcjonowaniu dopuszczenia do powstania zaległości składkowych i niemożności ich uregulowania wobec braku środków i majątku tylko tym, że obciążają one osobę prawną działającą bez zysku (por. wyroki z dnia 22 listopada 2012 r., I UK 229/12, OSNP 2013 nr 19-20, poz. 237 oraz z dnia 6 kwietnia 2016 r., II UK 132/15, LEX nr 2046361). Również w orzecznictwie

Naczelnego Sądu Administracyjnego wyrażany jest pogląd, że skoro art. 116a Ordynacji podatkowej nie określa przesłanek odpowiedzialności członków organów zarządzających innych osób prawnych, odsyłając do odpowiedniego stosowania art. 116 tej Ordynacji, to nie powinno budzić wątpliwości, że w odniesieniu do tych osób powinny być spełnione przesłanki pozytywne ich odpowiedzialności określone w powołanym przepisie i nie mogą zachodzić wymienione tam przesłanki negatywne zwalniające z odpowiedzialności za zaległości tych osób prawnych (por. wyrok z dnia 11 lutego 2014 r., I FSK 320/13, LEX nr 1422110). Skarżący nie kwestionuje, że fundacja prowadziła działalność gospodarczą i miała zdolność upadłościową.

Co do drugiego ze sformułowanych przez skarżącego zagadnień należy zauważyć, że wykładni użytego w art. 116 § 1 Ordynacji podatkowej pojęcia „bezskuteczność egzekucji” dokonał Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 13 maja 2009 r., I UZP 4/09 (OSNP 2009 nr 23-24, poz. 319), stwierdzając w jej motywach, że przez „bezskuteczność egzekucji” należy rozumieć sytuację, w której nie ma jakichkolwiek wątpliwości, iż nie zachodzi żadna możliwość zaspokojenia egzekwowanej wierzytelności z jakiegokolwiek części majątku zobowiązanego podmiotu, co może być stwierdzone nie tylko postanowieniem o umorzeniu postępowania egzekucyjnego ze względu na jego bezskuteczność, ale także postanowieniem o umorzeniu postępowania upadłościowego lub o oddaleniu wniosku o ogłoszenie upadłości. W późniejszych wyrokach Sąd Najwyższy stwierdza, że określony w powyższej uchwale katalog przypadków, w których można stwierdzić bezskuteczność egzekucji, nie jest wyczerpujący. Ponieważ bezskuteczność egzekucji w rozumieniu art. 116 § 1 Ordynacji podatkowej jest stanem faktycznym, w którym z majątku zobowiązanego podmiotu nie da się uzyskać zaspokojenia całości lub części należności, przeto - jako materialnoprawna przesłanka do obciążenia członka zarządu odpowiedzialnością za zaległości składkowe - musi być spełniona na dzień wydania decyzji w tym przedmiocie (por. wyroki z dnia 23 marca 2012 r., II UK 152/11, LEX nr 1170997; z dnia 25 kwietnia 2012 r., II UK 218/11, OSNP 2013 nr 7-8, poz. 90; z dnia 28 sierpnia 2014 r., II UK 539/13, Monitor Prawa Pracy 2014 nr 12, s. 664-666). Skarżący nie twierdzi, aby na dzień wydania decyzji przenoszącej na niego

odpowiedzialność za zaległości składowe fundacji istniała jakakolwiek wątpliwość co do niemożliwości zaspokojenia z jej majątku wierzytelności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (fundacja została wykreślona z Krajowego Rejestru Sądowego postanowieniem z dnia 24 grudnia 2011 r., zaś zaskarżona decyzja organu rentowego została wydana w dniu 29 września 2014 r.). Z ustaleń stanowiących podstawę zaskarżonego rozstrzygnięcia wynika przy tym, że postanowieniem z dnia 14 listopada 2011 r. komornik umorzył postępowanie egzekucyjne z uwagi na bezskuteczność egzekucji.

Wreszcie w zakresie wątpliwości formułowanych przez skarżącego na tle art. 384 k.p.c. należy zauważyć, że Kodeks postępowania cywilnego opiera się na konstrukcji apelacji pełnej. Polega ona na tym, że sąd drugiej instancji rozpatruje ponownie sprawę, a nie stanowiska stron i sądu pierwszej instancji. W rezultacie postępowanie apelacyjne, choć uruchamiane przez strony na skutek wniesienia apelacji, stanowi dalszy ciąg procedowania przeprowadzonego wcześniej przez sąd pierwszej instancji. Dlatego sąd drugiej instancji nie jest związany alternatywną wizją wykładni przepisu, zaprezentowaną przez sąd pierwszej instancji i skarżącego w środku odwoławczym. Optyka ta opiera się na spostrzeżeniu, że przepis art. 378 § 1 k.p.c. nakazuje sądowi apelacyjnemu rozpoznać sprawę, a nie apelację. Koreluje z tym zapatrywaniem przesłanie wynikające z art. 384 k.p.c. Niekorzystność jako weryfikator granic dopuszczalnego zachowania sądu drugiej instancji nie odnosi się do jego przekonań co do sposobu rozumienia prawa, ale wyłącznie do uchylenia lub zmiany zaskarżonego wyroku (por. wyrok z dnia 4 września 2014 r., I PK 25/14, OSNP 2016 nr 1, poz. 6). Zakaz *reformationis in peius* należy więc rozumieć w taki sposób, że w razie niewniesienia apelacji przez stronę przeciwną nie można pogorszyć sytuacji skarżącego, a co najwyżej wchodzi w rachubę oddalenie jego apelacji (por. wyrok z dnia 8 czerwca 2016 r., I PZ 2/16, LEX nr 2087817). Oznacza to, że w razie oddalenia apelacji zmiana ustaleń faktycznych i podstawy prawnej zaskarżonego wyroku z bardziej korzystnej na mniej korzystną dla skarżącego nie stanowi naruszenia art. 384 k.p.c. W sprawie, w której wniesiona została niniejsza skarga kasacyjna, na skutek apelacji skarżącego nie doszło do zmiany lub uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji w sposób pogarszający jego sytuację prawną.

Z tych względów na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c. Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

as